

УДК 94 (477) «1921/1929»: [336.14 : 336.22]
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2022.1.138>

*Ірина Терпан**

СПЛАТА ПОДАТКІВ У ВИТРАТНІЙ ЧАСТИНІ СЕЛЯНСЬКИХ БЮДЖЕТІВ У ДОБУ НЕПу (1921–1929 рр.)

Анотація: У статті дається характеристика системи оподаткування та питомої ваги податків у витратній частині бюджетів селянських господарств у контексті податкової політики доби НЕПу. З'ясовується як податки впливали на стан господарства, повсякденне життя та побут селян.

Аналізується динаміка надходжень від сільськогосподарського податку у розрізі регіонів та окремих категорій селянських господарств, наводяться приклади практики стягнення податків.

Ключові слова: селянське господарство, податок, податкова система, витратна частина, бюджет, нова економічна політика

Постановка проблеми. Дослідження індивідуального селянського господарства доби НЕПу дає змогу з'ясувати особливості соціально-економічних процесів у тогочасному українському селі в розрізі окремого селянського двору та родини. З огляду на це особливої ваги набуває аналіз системи оподаткування, питомої ваги податків у витратній частині селянських бюджетів, що дає змогу об'єктивно визначити матеріальний рівень життя українського селянства.

Розмір сільськогосподарського й інших податків, практика їх стягнення суттєво впливали на формування селянських бюджетів і спроможність господарів збалансувати витрати і фактичні доходи та раціонально використовувати кошти для забезпечення потреб господарства. Дослідження цієї проблеми, як важливої складової бюджетотворюючих процесів селянських господарств, зберігає свою актуальність і сьогодні, оскільки дає можливість врахувати історичний досвід при розв'язанні сучасних проблем українського села.

Аналіз досліджень і публікацій. До теми селянських бюджетів доби НЕПу і, зокрема, системи оподаткування селянських господарств у різний час зверталися Н. Скрипчинська¹, О. Стадник², В. Калініченко³, В. Олянич⁴, Г. Капустян⁵, С. Кривецький⁶ та

* Терпан Ірина Михайлівна – аспірантка кафедри історії України Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Умань, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2780-8125>; e-mail: ira.terpan.95@gmail.com

¹ Скрипчинська Н.О. Податкова політика радянської влади в українському селі в 20-х роках ХХ ст. Автореферат дис... канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України. Київ, 2014. 22 с.

² Стадник О.О. Податкові платежі селянства Поділля в роки нової економічної політики // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. 21. Серія: Історія: збірник наукових праць. Вінниця, 2013. С. 141-145.

³ Калініченко В.В. Селянське господарство України в період НЕПу: історико-економічне дослідження: монографія. Харків: Основа, 1997. 400 с.

⁴ Олянич В.В. Джерела грошових прибутків селянських господарств в УСРР у 20-х рр. ХХ ст. // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. 2009. № 871, Вип. 12. С. 45-51.

інші дослідники. Однак зроблені ними узагальнення та висновки не дають цілісного уявлення про систему оподаткування індивідуальних селянських господарств України у 1921-1929 рр., оскільки в їх працях відображені лише окремі аспекти практики визначення та стягнення податків.

Цим зумовлена мета даної статті, яка полягає у висвітленні системи оподаткування на основі всебічного аналізу та визначенні питомої ваги податків у витратній частині бюджетів селянських господарств у контексті податкової політики доби НЕПу.

Загальні засади оподаткування сільського населення після відміни продрозкладки були сформульовані у резолюції Х з'їзду РКП(б), в якій наголошувалося, що податок стягуватиметься «у вигляді відсоткового та пайового відрахування від вироблених у господарстві продуктів, виходячи з урахування врожаю, кількості їдців у хазяйстві та фактичної наявності худоби в ньому...». Розміри продподатку повинні були визначатися наперед (до початку весняної сівби).

В Україні із запровадженням НЕПу надзвичайна сесія ВУЦВКу 27 березня 1921 р. скасувала продрозкладку, що означало, що відтепер головним поєднуючим чинником економічних взаємин держави і селянства ставав податок. Замість продрозкладки було встановлено різновид натуральних податків майже на кожен вид сільськогосподарської продукції та сировини.

Об'єктом оподаткування згідно урядового декрету про продподаток визначалися зернові продукти. У червні 1921 р. натуральний продподаток було запроваджено й на інші сільськогосподарські продукти – картоплю, олійне насіння, солону, вовну, продукти бджільництва, городництва, баштанні культури та молочні продукти. Наступного року ці податки було об'єднано в єдиний натуральний податок⁷.

Для оподаткування було обрано єдину міру ваги – пуд жита, а норми залежали від кількості землі на одного їдця, тобто несамодіяльного члена селянської родини. Якщо на одного їдця припадало 0,5 десятини, а врожайність становила 15-20 пудів з десятини, то податок становив 18 кг, тобто більше пуда⁸. Окремо існувала також надбавка за наявність голів робочої та великої рогатої худоби у господарстві: з однією головою – півпуда, з чотирьох – близько чотирьох пудів до основної ставки на десятину⁹.

Раднарком УСРР 7 лютого 1924 р. встановив для губерній грошові еквіваленти податкового еталону – пуд жита. Зокрема, у Волинській губернії він становив 50 коп., у Донецькій, Одеській, Київській, Подільській губерніях – 55, Катеринославській губернії – 60 коп.¹⁰ З метою мобілізації коштів 4 квітня 1924 р. було дозволено сплачувати сільськогосподарський податок монетами дорадянського карбування¹¹.

⁵ *Капустян Г.* Радянська цінова політика 1920-х років у селянському повсякденні // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. 2007. Вип. 16 (2). С. 52-59.

⁶ *Кривецький С.* Місткість селянського ринку України в 1924-25 році // *Земельник* (Харків). 1926. № 3. С. 34-44.

⁷ Постанова Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету та Ради Народних Комісарів УСРР «Про організацію апарату по оподаткуванню й збиранню єдиного продовольчого податку» від 11 квітня 1922 р. (1922. № 17) // *Збірник узаконень і розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1921-1929 роки*. Харків: Держвидав УСРР, 1929. С. 276-277.

⁸ Підсумки осінніх обслідувань сільського господарства України в 1925 і 1926 рр. // *Статистика України*. № 126. Харків, 1928. С. 51.

⁹ Декрет про єдиний сільськогосподарський податок // *Сільський господар*. 1923. № 10-11. С. 49.

¹⁰ *Олянич В.В.* Джерела грошових прибутків... С. 46.

¹¹ Центральний держархів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). Ф. 1. Оп. 20. Спр. 1886. Арк. 81.

Однак, незважаючи на зміну різновиду обкладання селянства, голод в Україні остаточно подолати не вдалося. Адже й нове оподаткування матеріально було дуже важким для селянина. Тим більше, що сільські ради, формуючи списки платників продподатку, вимагали негайного його виконання. А за нездану у встановлений термін частину податку накладався штраф (пеня). Незважаючи на спротив селян, хліб не залишали навіть для тих, хто голодував, а з Полтавщини на початку 1922 р. інформували Наркомзем УСРР про те, що «кожен пуд надходить лише за вироком трибуналу»¹².

Сплачуючи податки, селянські господарства фактично передавали частину своїх грошових прибутків до державного бюджету, тим самим урізуючи бюджет власного господарства. За підрахунками В. Олянич у 1924/1925 господарському році тільки безземельні господарства Полісся сплатили 3,8 крб., з наділом до одної десятини без робочої худоби 2,4 крб., з наділом від 3 до 6 десятин – 25,2 крб., від 6 до 9 десятин – 37,2 крб., від 9 до 12 десятин – 40 крб. на двір. Відповідно на одне господарство поліського селянина припадало 22 крб. єдиного сільськогосподарського податку, на Правобережжі – 15,3 крб., на Лівобережжі – 23,4 крб., в Степу – 27,1 крб. на двір¹³.

У період НЕПу єдиний сільськогосподарський податок став важливим джерелом наповнення державного бюджету УСРР, передусім для зміцнення промислового потенціалу. До середини 1920-х рр. надходження від сільськогосподарського податку становили понад половину усіх бюджетних надходжень.

Тож стає цілком зрозумілим намагання держави до збереження високих показників саме цього виду оподаткування та його неухильного і вчасного виконання селянськими господарствами. Такий висновок підтверджується наведеними даними (див. таблицю).

Табл. 1. Суми надходжень у 1923–1928 рр. до бюджету УСРР від єдиного сільськогосподарського податку¹⁴

Господарський рік	Сума надходжень (млн. крб.)	Питома вага (%)
1923/1924	13,9	56,9
1924/1925	38,5	64,7
1925/1926	62,5	47
1926/1927	99	45,6
1927/1928	94,6	45,8

Окрім продподатку селянським бюджетам на початку 1920-х рр. дошкуляли інші податкові збори – загальногромадянський, подвірно-грошовий, трудгужовий податки, збір на користь голодуючих. Проводилися кампанії допомоги Червоному фронту, авіації, дітям тощо. Різними податками обкладали селян і місцеві органи влади – податки на худобу, сінокіс, продаж товарів на ринку, штрафи, пеня¹⁵.

¹² Олянич В.В. Джерела грошових прибутків... С. 45.

¹³ Ibid. С. 46–49.

¹⁴ Складено за: Україна. Статистичний щорічник на 1929 рік. Харків: ЦСУ, 1929. С. 333.

¹⁵ Стадник О.О. Податкові платежі селянства Поділля... С. 141–145.

Виходячи із засадничих для більшовицької ідеології принципів, податкова система і в період НЕПу мала за мету виконувати не тільки функції традиційного та важливого інструмента фіскальної політики щодо сільського населення, а й виступала як засіб політичної боротьби з «класовим ворогом», всіляко утискуючи приватного господаря та стимулюючи колективне виробництво.

Селянські господарства, що ледь починали відновлювати після тривалої руйнації свої виробничі сили, були змушені віддавати державі у вигляді податків не тільки надлишки виробленої продукції, але нерідко й засоби необхідні для свого повноцінного функціонування. Показовою ілюстрацією щодо цього можна розглядати зроблений В. Калініченком аналіз типового для того часу річного бюджету пересічного селянського господарства одного із повітів Харківської губернії – Вовчанського.

За наведеними даними у 1923 р. в цьому повіті середнє селянське господарство складалося з 6,3 особи та мало у своєму розпорядженні 6 десятин орної землі. Річний валовий збір зернових у такому господарстві восени 1922 р. становив 200-210 пудів. Із зібраного урожаю близько 70 пудів (тобто третина) йшло на сплату податків (продподаток, подвірний податок, громадський податок, місцеві податки – на утримання сільради, будівництво мосту, утримання школи й ін.), обов'язкове страхування худоби та господарських будівель. Варто взяти до уваги, що в ці витрати не включено гужовий податок (його можна було виконувати натурою), подушний податок та обов'язкове страхування посівів від градобою.

Впродовж року на бюджет пересічного селянського господарства Вовчанського повіту (як власне й інших), крім сплати податків, лягали ще й такі витрати як поповнення насінневого фонду – близько 40 пудів, харчування родини – 108 пудів (6 чоловік по 18 пудів на кожного), плата за помел зерна у млині – 12 пудів, утримання домашньої худоби та птиці – 45 пудів, витрати на одяг, взуття й освітлення – близько 130 пудів. Разом з податками, річна витратна частина бюджету селянського господарства у зерновому вираженні складала понад 400 пудів при зборі його, як уже зазначалося, 200-210 пудів. Таким чином, дефіцит селянського бюджету складав мінімум 200 пудів, без врахування витрат на ремонт інвентарю, будівель тощо¹⁶.

За таких обставин переважна більшість селянських господарств змушена була економити на усьому – зводити до мінімуму, передусім харчовий раціон і жити впроголодь. Не отримувала ніякого зерна худоба, крім грубих кормів – соломи та полови. Скорочувалися витрати на одяг, взуття, навчання дітей тощо. У безпросвітних злиднях селяни змушені були вишукувати різні додаткові засоби до існування – займалися кустарно-ремісничими промислами, наймитуванням, сезонними роботами й іншими заробітками.

Не змінилося становище та проблеми формування бюджетів селянських господарств і в наступні роки НЕПу. Потреба різкого збільшення експорту сільськогосподарської продукції привела до того, що вже у грудні 1927 р. на XV з'їзді ВКП(б) було проголошено рішучий податковий наступ, передусім на заможне селянство. Економічно міцні селянські господарства повинні були продати державі за фіксованими (низькими) заготівельними

¹⁶ Калініченко В.В. Селянське господарство України в період НЕПу... С. 260.

цінами до 35% зібраного урожаю і сплатити 45% усього податку, що накладається на село¹⁷. Однак податковий прес давався взнаки у повсякденному житті усіх верств доколгоспного селянства.

Про тодішні реалії селянського життя можна судити із листів і звернень селян. Як типовий приклад умов, в яких формувалися селянські бюджети, у тому числі і щодо придбання товарів повсякденного вжитку, можна розглядати сповнений відчаю та безпросвітності лист селянина П.П. Куценка із села Бобрик Жовтневого району Сумської округи до ЦК КП(б) від 9 вересня 1928 р. Він писав: «Селянин нашого району має 5 членів сім'ї (2 працездатних), 4 десятини землі, 1 коня, 1 корову, 1 свиню. Платить 14 крб. податку. Пішов він в магазин: підшви коштують 2 крб., передки (носок чобота. – *Авт.*) 3,5 крб., в готовому вигляді 20 крб. Я й сміюся! Чому це так, що шкіру з коня здав у шкірсиндикат за 5 крб. 75 коп., а одні чоботи 20 крб. Думаю, думаю і не придумаю: скільки ж треба здати хліба по 95 коп., щоб взути сім'ю?

Так нічого і не купив. Тільки склав кошторис:

- 14 крб. податку;
- 80 крб. п'ять пар чобіт (3 пари для дорослих, 2 для дітей);
- 50 крб. 2 піджаки;
- 60 крб. кофта, спідниця;

Всього – 204 крб.

Скільки ж треба продати хліба?

204 : 95 коп. = 214,5 пуд.

Чи зможе селянин, маючи 4 десятини землі, утримувати своє господарство, прогодувати 5 чоловік сім'ї цілий рік і викинути 214,5 пудів хліба?.. В таких умовах живе середняк! А як же живе бідняк? Про його життя якщо писати, то і паперу не вистачить.

Так що обставини не мудрі, – бідкається селянин, – і трудові середняцькі господарства не задоволені політикою партії і радянської влади в даний момент на селі. Вони приєднуються до ворожого табору». Далі автор висловив побажання, що «необхідно відрегулювати ціни на товари селянські і промислові, цим і повернете середняка на ту дорогу, куди бажає комуністична партія і диктатура пролетаріату. Це мої підсумки і бажання»¹⁸.

Упереджене ставлення щодо системи оподаткування селянських господарств викликало невдоволення та спротив селян. Вони всіляко намагалися уникнути непомірних податків. Один із таких способів – приховування від оподаткування певних земельних площ, користуючись недосконалістю землеустрою, особливо на початку 1920-х рр.

Ця своєрідна форма протесту проти несправедливого оподаткування найбільшого поширення набула у південних районах. Так, у 1921 р. в Кременчуцькій губернії необлікованими виявились 322 тис. десятин землі, податок з яких мав скласти майже 1,3 млн. пудів зерна¹⁹.

¹⁷ Голубничий В. Куркулі // Енциклопедія українознавства. Львів: НТШ, 1994. Т. 4. С. 1242.

¹⁸ ЦДАГО України. Ф. 1. Центральний комітет Комуністичної партії України. Оп. 20. Спр. 2816. Арк. 2-3, 5.

¹⁹ Лазуренко В.М. Становлення та розвиток селянських фермерських господарств в Україні: соціально-економічний аспект (1921-1929 рр.): дис... докт. істор. наук: 07.00.01 – історія України. Переяслав-Хмельницький, 2012. С. 153.

У відповідь на це Раднарком УСРР 12 серпня 1921 р. прийняв постанову, якою дозволив місцевим органам влади забирати землю у селян, які приховували її від оподаткування. Обліку підлягали обсяги землекористування, сінокоси, городи під різними культурами, наявність худоби та кількості ідоків у селянській родині²⁰.

Характерною особливістю податкової політики радянської держави щодо українського селянства було те, що основний податковий тягар лягав на більш заможні селянські господарства. Усіма доступними засобами держава намагалася максимально використати їх економічний потенціал для забезпечення своїх потреб. При цьому допускалися порушення податкового законодавства.

У доповідній записці М. Владимирського політбюро ЦК КП(б)У від 19 грудня 1924 р. йшлося про протизаконний збір сільськогосподарського податку. У записці наведено приклад з роботи фінансового відділу Коростенської округи, який запровадив практику дострокового збирання податків із селянських господарств. Автор документа пропонував «цим зловживанням покласти край»²¹.

Особливо помітним відхід у системі оподаткування від «нового курсу» став у другій половині 1920-х рр. Вже у 1926–1927 р. середні та заможні селянські господарства змушені були сплачувати податки на 10–30% і 80–130% більші порівняно з попереднім роком²². У 1927 р. від сплати єдиного продподатку було звільнено 10% селянських господарств, тоді як раніше така пільга поширювалася на 25% господарств²³.

Тенденція зміщення податкового тягарю на заможні селянські господарства продовжувалася. Так, у 1927–1928 р. 14% найбільш економічно міцних господарств змушені були сплатити 30% від загальної суми податку, а в 1928–1929 р. ця цифра становила понад 60%²⁴. Надмірний податковий тиск на заможні господарства призвів до згубних наслідків для сільськогосподарського виробництва. Економічно міцні господарства змушені були згортати свою виробничу діяльність, багато з них розорилися.

Посилення податкового тиску на заможні господарства продовжувалося і надалі. Якщо у 1927–1928 господар. році заможні селянські господарства з прибутком 900 і більше крб. сплачували від 16,2% до 18,5% від суми прибутку, то у 1929 р. сільськогосподарський податок для цієї категорії селянських господарств збільшився вже до 20,2–22,5%²⁵.

Підривала сільськогосподарське виробництво і постанова ВУЦВКу і РНК УСРР від 2 січня 1928 р. «Положення про самообкладання людної на задоволення її громадських потреб». Окрім єдиного сільгосподатку, селяни змушені були платити самообкладання, розмір якого становив до 35% загальної суми сільгосподатку. Цього ж року ВУЦВК і РНК УСРР оголосили позику (запозичення) державою 100 млн. крб. на так зване «зміцнення сільського господарства»²⁶.

²⁰ Постанова Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету «Про заміну продрозверстки продподатком». *Збірник узаконень і розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1921–1929 роки*. Харків: Держвидав УСРР, 1929 (далі – ЗУ УСРР). 1921. С. 439–440.

²¹ ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 56. Арк. 199.

²² IV сесія ВУЦВК IX скликання: Стенографічний звіт. Харків, 1926. С. 41.

²³ Коммунист: Орган ЦК и Харьковского окружкома КП(б)У (Харьков). 1927. 16 октября. С. 1.

²⁴ Соціалістичне будівництво в сільському господарстві: Цифрові матеріали до доповіді В.Я. Чубаря та А.Г. Шліхтера на IV сесії ВУЦВК X скликання. Харків, 1928. С. 32.

²⁵ *Власенко С.* Перевибори рад. Економічний стан УСРР // *Радянська Україна*. № 9 (46). 1928. С. 14.

²⁶ Бюлетень НКЗС УСРР (Харків). 1928. № 2. С. 10–23.

Непосильна для більшості селянських господарств податкова політика радянської влади викликала гостре невдоволення та хвилю селянських виступів. Громадська думка селян давала різко негативну оцінку НЕПу. Показовим щодо цього є лист селянина із Звенигородщини (сучасна Черкаська область), який у 1928 р. повернувся зі служби у Червоній армії. Пригнічений побаченою невтішною картиною повсякденного життя на селі та зневірений у піднесення сільського господарства, він у листі ділиться своїми сумними думками зі своїм товаришем по службі К. Гороховим: «Живеться у нас в селі кепсько. Дуже селян гнітить Радянська влада. Великі податки накладає. Податок за податком сплачує. Останню сорочку знімаєш з себе і платиш податки. Скажи, братішка, кого ми захищали?». Далі він пише: «Встановлено, щоб за 24 години всі податки були виконані. Я прослужив 2 роки. Тільки повернувся додому – почав продподаток віддавати. Батько і мати за ці 2 роки нічого не придбали, а тільки спустошили господарство. Було трохи хліба, довелося віддати за податки. Скоро доведеться з голоду пропасти. Взятися шити чоботи – і то заборонили, кажуть «плати патент за 6 місяців», тобто 230 крб. Ну це й життя!».

Зневіра колишнього червоноармійця характеризує загальні настрої селян: «як тепер поступити і що робити не розумію. Сіяти хліб не буду, на що його сіяти, якщо відберуть; на кожен двір встановили самообкладання і облігації... В селі крик і більше нічого»²⁷.

На листопадовому (1928 р.) пленумі ЦК КП(б)У було оприлюднено інформацію про те, що впродовж 1928 р. в Україні відбулося 150 виступів і заворушень селян, незгодних з аграрною, в тому числі і податковою, політикою радянської держави²⁸. Основними повинностями у 1927-1929 рр., які не сприймалися селянами, були натуральні (хлібозаготівельна з примусовим вилученням зернових культур із застосуванням надзвичайних заходів), а також грошові (запровадження системи самоподаткування господарств платників єдиного сільськогосподарського податку, накладання штрафів за невиконання натуральних державних зобов'язань, поширення облігацій державних позик тощо)²⁹.

Витратна частина бюджету селянських господарств, окрім витрат на харчування, придбання непродовольчих товарів і сплати податків, передбачалися й інші витрати. Так, у 1924-1925 р. сільське населення мало сплатити на релігійні потреби 13 млн. 858 тис. крб., що складало 3,4% від загальних витрат. Ці кошти витрачалися на утримання і ремонт 8242 культових приміщень із службовим персоналом, закупівлю свічок та на інші церковні потреби.

Як повідомляв щомісячник «Земник» за 1924 р., «в деяких місцях шляхом «добровільного самоподаткування» проводилося здійснення обов'язкових зборів на школи»³⁰. Того ж року селянські господарства мали витратити 10 млн. 441 тис. крб. на повернення сільськогосподарських позик³¹.

Розглядаючи систему обчислення податків з галузей сільського господарства, слід зазначити, що оподаткування прибутків від нехліборобських заробітків (заробітна платня,

²⁷ ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 2751. Арк. 57.

²⁸ ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 4. Арк. 51-52.

²⁹ Скрипчинська Н.О. Податкова політика радянської влади в українському селі в 20-х роках ХХ ст.... С. 18.

³⁰ Капустян Г. Радянська цінова політика 1920-х років у селянському повсякденні... С. 57.

³¹ Кривецький С. Місткість селянського ринку України в 1924-25 році // Земельник (Харків). 1926. № 3. С. 43.

промисли, кустарні та промислові підприємства) мало свої особливості. Їх визначали сільські облікові комісії, а остаточно встановлювали районні податкові комісії для кожного окремого господарства.

Заробітна плата й інші нехліборобські заробітки оподатковувалися не в повній сумі, а лише частково у такому вигляді: оподатковувалися 15% заробітної плати, що її одержував робітник у тому разі, коли він живе у своєму сільському господарстві.

Коли ж робітник постійно жив за межами свого господарства, то оподаткуванню підлягали тільки 10% заробітної платні, що одержував робітник на відхожих роботах по найму. Кооперативним кустарям і ремісникам давалася знижка прибутку на 25%³².

Окрім витрат на харчування та придбання непродовольчих товарів на селянські бюджети тяжким тягарем лягали податки, за рахунок яких суттєво поповнювався державний бюджет. У середині 1920-х рр. надходження від сільськогосподарського податку становили понад половину усіх бюджетних надходжень державного бюджету УСРР. Особливо помітно посилися податковий тиск на селянство у другій половині 1920-х рр. З метою збільшення експорту сільськогосподарської продукції у грудні 1927 р. було проголошено рішучий податковий наступ, передусім на заможне селянство. Податковий прес, який здійснювався з порушенням податкового законодавства, негативно відбивався на рівні життя усіх верств селянства та згубно позначався на сільськогосподарському виробництві, багато економічно міцних господарств розорилися.

Витратна частина селянських бюджетів передбачала також інші витрати – утримання шкіл, культових приміщень, повернення сільськогосподарських позик, сплата податків від нехліборобських заробітків тощо.

Непосильна для більшості селянських господарств податкова політика влади викликала невдоволення та хвилю селянських виступів і різко негативну громадську оцінку НЕПу. А надмірні єдиний сільськогосподарський податок разом із хлібозаготівлею, позиками та самооподаткуванням під кінець 1920-х рр. довели селянські господарства до катастрофічно загрозового стану.

Iryna Terpan

The Payment of Taxes in an Expenditure Part of Peasant Budgets in the Age of NEP (1921-1929)

Abstract: The article deals with the characterization of a taxation system and the identification of the share of taxes in an expenditure part of budgets of Ukrainian individual peasant farms in the context of tax policy of Soviet power in the age of NEP. The influence of taxes on the state of economy, everyday life of the Ukrainian peasantry has been analyzed.

It has been proved that except expenditures on food and non-food items taxes were heavy burdens for peasant budgets because farms actually transferred the part of monetary income to the state budget, thus cutting their own already limited budget. By the mid-1920s

³² Про єдиний с.-г. податок на 1928-29 рік // Радянський селянин. 1928. № 9. С. 7.

agricultural tax revenues accounted for more than half of all budget revenues of the USSR state budget, which explains the state's efforts to maintain high rates of this taxation type and its strict, timely implementation by peasant farms.

It has been found out that tax pressure on the peasantry increased markedly in the second half of the 1920s. In particular in order to increase agricultural exports in December 1927 a decisive tax attack was announced, especially on wealthy peasants. Powerful peasant farms had to sell up to 35% of the harvest to the state at fixed (low) prices and pay 45% of the total tax imposed on to the village.

The tax press which was carried out in violation of tax legislation had a negative impact on daily lives of all segments of pre-collective farm peasantry and led to detrimental consequences for agricultural production. Powerful farms were forced to curtail their production activities, many of them went bankrupt.

An expenditure part of the budget of peasant farms except expenditures on food, non-food items and tax payment included the other expenditures on the maintenance of schools, places of worship, repayment of agricultural loans, the payment of taxes on non-agricultural earnings.

An unbearable tax policy of the government for the majority of peasant farms caused dissatisfaction and the wave of peasant demonstrations, sharply negative public assessment of the NEP. Only during 1928 in Ukraine there were 150 demonstrations of peasants disagreed with agrarian, including tax policies of the Soviet state.

Excessive grain procurements, loans, self-taxation, the only agricultural tax that increasingly resembled looting brought peasant farms to a catastrophically threatening state in the late 1920s.

Keywords: peasant economy, tax, tax system, expenditure part, budget, new economic policy